

МОДЕРНІЗАЦІЯ ТА ОПІР: ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНА ДОКТРИНА УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Б. О. Парахонський, Г. М. Яворська

Російська агресія проти України підірвала систему міжнародних відносин, яка вибудовувалася протягом десятиліть, порушила міжнародно-правові засади світового порядку. Позиція України на світовій арені зазнала кардинальних змін, що вимагає осмислення й поновного визначення ключових засад зовнішньої політики нашої держави.

Зовнішня політика є складовою частиною загальної стратегічної політики держави, спрямованої на соціально-економічний і демократичний розвиток, зміцнення суверенітету й національної ідентичності, захист національних інтересів і цінностей, забезпечення безпеки країни та її громадян.

Зовнішня політика нашої держави визначена Законом України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики України», який позиціонує Україну як європейську державу, що здійснює відкриту зовнішню політику і прагне співробітництва з усіма заінтересованими партнерами, уникаючи залежності від окремих держав, груп держав чи міжнародних структур.

Однак Закон лише встановлює загальні принципи зовнішньополітичної діяльності держави. На кожному етапі свого розвитку ці принципи мають втілюватися в життя відповідно до умов, що складаються у світі, та конкретних завдань і цілей, що стоять перед державою. ***Сукупність офіційно прийнятих засад зовнішньої політики, сформульованих у вигляді чітких положень та регулятивних настанов, має характер зовнішньополітичної доктрини.***

Доктринальний характер домінуючої лінії зовнішньополітичної поведінки держави забезпечує її послідовність і наполегливість у процесах наближення до певної стратегічної мети. Так, під час холодної війни політика США загалом дотримувалася курсу «стримування» радянського експансіонізму (доктрина Трумена). Разом з тим радянське керівництво сповідувало т.зв. доктрину Брежнєва, яка

закріплювала домінування СРСР у просторі країн соціалістичної системи і визначала право втручання у їх внутрішні справи, у т.ч. у спосіб збройної інтервенції. Фактично подібну доктрину взяло на озброєння і сучасне керівництво РФ, яке вважає пострадянські держави сферою власних впливів і декларує право на інтервенцію, якщо їх внутрішня і зовнішня політика не буде подобатися Москві (доктрина Путіна).

В історії сучасної Української держави можна визначити кілька провідних зовнішньополітичних ліній, що змінювали одна одну. На початку свого існування Українська держава дотримувалася ***доктрини «розлучення»***, оскільки відбувався процес виходу із системи єдиної держави СРСР і вирішення численних проблем внутрішнього та зовнішнього характеру, пов'язаних із відносинами з Російською Федерацією як офіційною спадкоємицею СРСР. Головним імперативом держави у зовнішній політиці був вихід із тіні Росії, з якою в зовнішньому світі традиційно продовжували ототожнювати інші пострадянські республіки. Ствердження свого суверенітету й іміджу незалежної держави багато в чому полягало у процесах дистанціювання від РФ і прагненні зменшити залежність від колишніх усталених економічних зв'язків.

Ця обставина тривалий час була домінуючою усієї зовнішньополітичної діяльності нашої держави, оскільки будь-яка зовнішня

Парахонський Борис Олександрович – доктор філософських наук, професор, головний науковий співробітник Національного інституту стратегічних досліджень

Яворська Галина Михайлівна – доктор філологічних наук, професор, головний науковий співробітник Національного інституту стратегічних досліджень

активність у відносинах з іншими країнами явно чи приховано наштовхувалася на стійке стереотипне уявлення з боку останніх щодо України як історичної частини Росії, від якої вона відокремилася внаслідок якихось обставин, але всі питання все одно доцільно вирішувати, як і раніше, через Москву. Такі зручні для Кремля міркування всіляко підтримувалися російською дипломатією та мас-медіа. Для України протидія спробам РФ закріпити за собою пострадянський простір як власну сферу впливів означала продовження боротьби за незалежність і суверенітет.

Несприятливу тенденцію до закріплення російського впливу було стимульовано і певними зовнішньополітичними діями ЄС, спрямованими на створення для пострадянських країн, на відміну від країн Центрально-Східної Європи та Балтії, окремого формату відносин, зорієнтованого на специфіку трансформаційних процесів, що начебто відбувалися в РФ. У результаті пострадянські країни, включно з Україною, з початку 1990-х років опинилися в зоні політичної невизначеності, перебуваючи під постійним тиском з боку РФ або в прямій залежності від неї.

Разом з тим у цей період тривало інтенсивне формування дипломатичного корпусу, встановлювалися зв'язки з іншими державами світу, відбувався пошук альтернативних торговельних партнерів та можливих союзників у вирішенні проблем безпеки і розвитку. Зокрема, можна згадати ідею президента Польщі Леха Валенси щодо НАТО-біс, тобто створення Балто-Чорноморського альянсу держав, схвально сприйняту в Україні. Ініційована Туреччиною ідея ОЧЕС на той час також формувалася як певна альтернатива європейській інтеграції, а також і як дещо відмінне від пострадянського утворення СНД. Україна і сама стала ініціатором створення об'єднання пострадянських держав у вигляді ГУАМ, що викликало глибоке незадоволення з боку Москви.

Водночас варто зазначити, що зовнішньополітичні та зовнішньоекономічні пріоритети держави більше відображали характер зовнішніх викликів і загроз, ніж орієнтувалися на її наявні та потенційні можливості. За відсутності орієнтирів у вигляді чіткої стратегії розвитку та успішно прийнятої моделі майбутнього в країні склалася певна традиція «кон'юнктурності» зовнішньої політики, яка у практичній діяльності, швидше, виходила з реакції на зовнішні чинники, ніж із чітко визначених власних довгострокових цілей і пріоритетів стратегічного характеру. Під зовнішнім тиском ухвалювалися рішення про відмову від ядерної зброї та вигідних контрактів (Бушарський проект) тощо.

Наприкінці 1990-х років завдання «розлучення» загалом були вирішені. Україна стрімко виходила з «тіні Москви», хоча й не остаточно. На зміну цій доктрині було сформульовано **політику багатовекторності**, за якої встановлювався певний баланс інтересів та зовнішньополітичної активності у трьох основних напрямках – російському, європейському та східному (чорноморський регіон та країни Азії). У цьому ключі було укладено Великий договір з РФ, а також домовленості про партнерські відносини з ЄС і НАТО. Україна також шукала можливості на ринках Азії, зокрема в КНР.

Певна рівновага відносин у різних векторах дозволяла зберігати деяку динаміку розвитку відносин з тією або іншою групою країн за декларативного домінування євроінтеграційної риторики. Така політика була найбільш до вподоби українській політичній і бізнесовій еліті, оскільки дозволяла зберігати певну цивілізаційну невизначеність, коли жоден блок держав – європейських, євразійських та інших – не міг вважати Україну повністю «своєю» країною, але не міг також вважати її і зовсім «чужою». Але стан невизначеності не міг тривати довго, і хитка рівновага векторів рано чи пізно під дією зовнішніх і внутрішніх чинників мала бути зруйнована.

В умовах формування новітнього міжнародного середовища, позначеного значним ускладненням характеру відносин між провідними світовими акторами, така зовнішньополітична стратегія виявила свою неефективність. За лаштунками української політики багатовекторності, попри зовнішню суперечливість вимоги одночасного руху в різних інтеграційних напрямках, зрештою, стояла необхідність жорсткого вибору на користь одного з двох варіантів – проросійського або проєвропейського.

Після Помаранчевої революції 2004–2005 рр. було проголошено курс на реальну європейську та євроатлантичну інтеграцію, що загалом означало порушення багатовекторної рівноваги. Зовнішня політика зосереджувалася на питаннях досягнення згоди НАТО і ЄС на вступ України до цих організацій. Але **доктрина євроінтеграції** не мала на той час відповідного внутрішньополітичного та економічного підґрунтя і зустрічала шалений опір і з боку внутрішньої опозиції, і з боку Російської Федерації, яка вже тоді почала плекати плани щодо повернення України в інтеграційну геополітичну модель під своїм домінуванням. Ці чинники, а також брак політичної волі у керівництва мали наслідком більше імітаційний характер втілення цієї доктрини в життя, тоді як справжній зовнішньополітичний курс реалізувався під впливом суперечностей між

різними гілками влади і не міг бути достатньо послідовним.

Наслідком зміни політичного режиму у 2010 р. у зовнішньополітичному вимірі було проголошення **доктрини позаблоковості**, фактично відмови від євроатлантичної інтеграції при декларативному збереженні популярного у населення курсу на інтеграцію з Європейським Союзом. Практична реалізація такої доктрини означала руйнування всіх досягнень на європейському напрямку, у т.ч. щодо питань безпеки.

Значення України для розвитку системи міжнародних відносин у Європі та світі суперечило фактичній ролі, яку вона відігравала в цій системі. Йдеться про певну девальвацію міжнародної суб'єктності нашої держави, яка внаслідок дії низки внутрішніх і зовнішніх чинників втрачала можливості впливати на процеси ухвалення рішень у міжнародних політичних справах та в питаннях міжнародної безпеки.

При цьому, відмовляючись від можливості отримати надійні зовнішні гарантії безпеки у вигляді членства в НАТО, керівництво держави аж ніяк не дбало про власний оборонний потенціал, а скоріше, сприяло його руйнуванню. Скасування попереднього курсу на вступ до НАТО продемонструвало відсутність послідовності в зовнішній політиці і призвело до підриву довіри з боку міжнародних партнерів. У зовнішній політиці Україна дедалі більше втрачала риси суверенної держави і майже повністю йшла у фарватері зовнішньої політики РФ.

Після перемоги у 2014 р. Революції гідності на часі вироблення нової цілісної стратегічної зовнішньополітичної доктрини Української держави, яка могла б отримати підтримку більшості українського суспільства та різних політичних сил, що є запорукою її ефективного здійснення.

Виникає потреба заново сформулювати довгострокові стратегічні пріоритети держави на основі переосмислення загальної концепції міжнародних зв'язків України в напрямі розроблення засад нової багатовимірної зовнішньої політики, що має динамічний характер і передбачає поєднання різних аспектів міжнародної взаємодії. З-поміж стратегічних пріоритетів для України на нинішньому етапі ключовими є два головні – входження до світового простору соціально-економічного розвитку та формування сприятливого міжнародного середовища безпеки.

З огляду на проголошену під час Революції гідності ключову стратегічну мету суспільства,

зовнішня політика має відповідати цілям давно назрілої *модернізації соціально-економічного життя* країни задля її перетворення на сучасну ефективну, розвинену державу європейського типу і спрямовуватися на забезпечення сприятливих зовнішніх умов внутрішнього розвитку.

Водночас в умовах зовнішньої агресії стрижнем зовнішньої політики Української держави постає не менш важлива мета організації *міжнародної підтримки для опору агресії*. Україна потребує чіткої зовнішньополітичної стратегії, одним із ключових завдань якої є збереження суверенітету і яка спрямована на відновлення територіальної цілісності держави, порушеної внаслідок анексії Криму і воєнних дій на території Донбасу.

На наш погляд, цілком слушним буде твердження, що зовнішньополітична діяльність Української держави на сучасному етапі має керуватися **доктриною модернізації та опору**.

Зорієнтована на виконання цих завдань, зовнішня політика української держави має відповідати принципам послідовності та передбачуваності, а також бути достатньо гнучкою, тобто здатною адекватно змінюватися відповідно до глобальних процесів, до нових можливостей, що з'являються, або загроз, які виникають. Відповідно до поставленої мети і завдань формуються **зовнішньополітичні пріоритети країни**.

Для відновлення власної міжнародної суб'єктності за сучасних умов глобальної та регіональної конкуренції Україна має послідовно розбудовувати нову, більш *диференційовану й багатоаспектну систему відносин з ключовими міжнародними акторами та країнами-сусідами*, виходячи з власних національних інтересів. Залучення України до повноправної участі в міжнародних механізмах ухвалення рішень, насамперед у спосіб поступу в євроінтеграційних процесах, є необхідною передумовою досягнення цієї мети.

В умовах кризи міжнародної безпеки питання щодо пріоритетів зовнішньої політики і способів їх запровадження потребує чіткої та зрозумілої відповіді. **Протидія російській агресії та іншим глобальним і регіональним деструктивним силам є найважливішим пріоритетом нашої держави**. Згідно з цим вибудовується і система наших зовнішньополітичних орієнтирів, здійснюються пошуки партнерів та союзників, формуються різні виміри зовнішньої й безпекової політики.

Для Української держави важливим є створення **системи національної безпеки**,

особливо в її зовнішньополітичному вимірі, адекватної до масштабів і значення загроз та викликів глобалізаційного типу. Це є також одним із найголовніших пріоритетів, що гарантують її виживання і розвиток в умовах глобалізації. Без розбудови такої системи входження країни як повноправного суб'єкта у світовий політичний та економічний простір, в існуючі системи міжнародної безпеки стає проблематичним. На національному рівні це означає посилення внутрішніх спроможностей щодо протидії глобалізаційним викликам і загрозам, на міжнародному – формування кооперативних та інтеграційних систем співробітництва.

Реагування на сучасні виклики й загрози в сучасних умовах боротьби проти російської агресії та за відновлення територіальної цілісності, а також здійснення необхідних внутрішньополітичних демократичних перетворень потребує реформування системи національної безпеки. Вона має відповідати масштабам існуючих загроз та бути дієво інтегрованою в систему міжнародної й регіональної безпеки як їх невід'ємний складник. При цьому підвищується значення комплексних, системних підходів до вирішення питань розвитку та реформування сектору безпеки з огляду на нагальні потреби безпекової політики ХХІ століття.

Геостратегічне розташування перетворює Україну на інтегральну складову частину системи колективної безпеки в Європі. За сучасних умов надзвичайно важко, якщо взагалі можливо, забезпечити позицію силами самої держави. На сьогодні Україна не є самодостатньою в забезпеченні власної зовнішньополітичної безпеки і не має жодних ефективних міжнародних гарантій, а також позбавлена союзницької підтримки в ситуації серйозного зовнішнього конфлікту.

Для України подолання негативних наслідків дії сучасних загроз власними зусиллями є вкрай проблематичним. Адекватною відповіддю на сучасні виклики могло б бути її пришвидшене входження до колективної системи безпеки в Європі у спосіб євроатлантичної та європейської інтеграції. Але за сучасних умов держава у просуванні цих процесів стикається зі значними ускладненнями.

На ситуацію, що склалася у сфері зовнішньополітичної безпеки України, впливають чинники, пов'язані із загальним перерозподілом сил у Європі та світі, зміною характеру головних викликів і загроз міжнародній безпеці, а також зі специфікою геополітичного розташування України, особливостями її відносин із провідними світовими потугами.

Агресія Росії катастрофічно погіршила безпекове середовище навколо України і в регіоні. Водночас Україна отримала значну міжнародну підтримку і на рівні ООН, і у співпраці з ЄС, ОБСЄ та НАТО. Взаємодія із цими структурами створює фундамент для побудови зовнішньополітичного виміру національної безпеки України і водночас сприяє відновленню дієвості й довіри до міжнародних безпекових організацій, що нині похитнулася.

В умовах ведення бойових дій та руйнування наявної моделі національної безпеки Україна має перейти до проактивної, такої, що діє на випередження, зовнішньої політики, спрямованої на створення ефективної **системи міжнародних гарантій національної безпеки**, яка відповідатиме масштабам існуючих загроз і буде дієво інтегрована в систему глобальної та регіональної безпеки.

Така система не обмежується міжнародними угодами й домовленостями, якими держави-партнери, як виявилось, можуть знехтувати, якщо це їм здається вигідним. Вона містить **широкий комплекс узгоджених між собою різних заходів, взаємодій, ініціатив та процесів, які наша держава має підтримувати у міжнародній безпековій політиці**. З-поміж найбільш важливих складників системи міжнародних гарантій можна виокремити такі:

- міжнародна допомога Україні в модернізації її системи оборони та безпеки на основі сучасних технологій, комунікацій і менеджменту, створенні високоефективних збройних сил, оснащених сучасними видами озброєнь;
- забезпечення дієвої міжнародної підтримки дій держави, спрямованих на захист національних інтересів, суверенітету й територіальної цілісності (підтримка міжнародних організацій, введення режиму санкцій проти агресора, міжнародна ізоляція останнього тощо);
- формування гнучких альянсів, постійних або тимчасових систем партнерства на рівні союзницьких відносин з державами, зацікавленими у протидії спільним загрозам;
- інтеграція оборонного та безпекового потенціалу української держави в існуючу систему колективної безпеки – європейської і трансатлантичної, а в перспективі – входження у єдину оборонну систему євроатлантичної спільноти;
- формування сприятливого інформаційного середовища та міжнародної системи протидії інформаційній агресії, дезінформації з боку

країни-агресора й викривленням реальної картини подій у світових ЗМІ та комунікаційних мережах.

Україна виходить із того, що однією з найважливіших гарантій її суверенного розвитку та підтримання системи колективної безпеки в європейському і трансатлантичному просторі є розвинена кооперація в політичній, економічній, гуманітарній, інформаційній та військовій сферах.

Не маючи надійних міжнародно-правових і практичних гарантій безпеки, Україна життєво зацікавлена в узгодженій та скоординованій підтримці міжнародної спільноти. Для цього необхідно активно використовувати і наявні міжнародні структури й організації, і можливості створення нових гнучких альянсів на підтримку України.

Російська агресія проти України, анексія Криму та спровокований і підтримуваний РФ збройний конфлікт у Донецькій та Луганській областях стали для системи безпеки в Європі та світі масштабним випробуванням на міць. Ціна збереження безпеки різко зростає. В умовах силового перерозподілу кордонів у Європі та воєнного конфлікту в центрі Європейського континенту роль міжнародних безпекових організацій виходить на перший план.

Генеральна Асамблея ООН одразу після анексії Криму, 27 березня 2014 р., більшістю голосів прийняла резолюцію «Про підтримку територіальної цілісності України». Далі неодноразово скликалися засідання Ради Безпеки ООН щодо подій на сході України, проте жодна резолюція не була прийнята через блокуючий голос РФ, яка як постійний член РБ ООН має право вето на ухвалення будь-яких рішень. Діяльність Ради Безпеки ООН протягом останнього року виразно засвідчила потребу в здійсненні інституційної реформи для РБ ООН.

Нинішня ситуація в РБ ООН відтворює ситуацію часів холодної війни, коли Рада Безпеки не в змозі була прийняти резолюції щодо вторгнення країн Варшавського пакту під проводом СРСР в Чехословаччину та вторгнення СРСР в Афганістан. Наразі роль РФ у РБ ООН не тільки стоїть на заваді прийняттю резолюції РБ щодо подій в Україні, а й може стати перешкодою під час ухвалення рішення щодо відправлення миротворців у зону конфлікту на сході України та здійснювати негативний вплив на зміст мандату в разі позитивного вирішення цього питання.

Механізми ООН щодо протидії агресії виявилися недостатньо ефективними, особливо

в ситуації, коли агресором є один із постійних членів з правом вето. Водночас майже одностайна підтримка України та осуд анексії частини її території з боку держав – членів ООН має вагомий значення для створення довкола агресора клімату міжнародної ізоляції, а також ставить бар'єр для поширення потоків дезінформації та брехні з боку агресора.

Ключовими елементами в архітектурі європейської безпеки є НАТО, ЄС, ОБСЄ. Діяльність Ради Європи також має безпековий вимір. Усі ці організації, кожна з яких має свою компетенцію, задіяні у процесі врегулювання збройного конфлікту на сході України. Зв'язки між цими складниками міжнародної безпеки є багатовимірними й не завжди добре скоординованими, що в умовах російської агресії стало особливо помітно.

Водночас російська агресія унаочнила, що, при широкій й розгорнутій системі включення в архітектуру міжнародної безпеки, **Україна опинилася перед фактом воєнної агресії в безпековому вакуумі, поза надійними гарантіями безпеки.** Склалася ситуація, коли, маючи всебічну політичну підтримку з боку світової спільноти, Україна опинилася сам на сам у військовому протистоянні з агресором. Україна не є членом НАТО, а тому не може розраховувати на допомогу Альянсу в питаннях оборони своєї території. На нашу державу не поширюється дія статті 5 Вашингтонського договору, на якій тримається система колективної безпеки НАТО і яка передбачає, що напад на будь-яку країну – члена Альянсу вважатиметься нападом на всіх, а отже, кожна із країн-членів зобов'язана надати допомогу стороні або сторонам, які зазнали нападу, у т.ч. із застосуванням збройної сили.

Діючи в межах своєї компетенції, міжнародні безпекові організації виявили принципову єдність позицій, підтримавши Україну в її боротьбі з агресором у спосіб невизнання анексії Криму та засудження збройного проникнення на схід України як протизаконного. З боку НАТО, ЄС, ОБСЄ, ПАРЕ та ООН було вжито численних заходів, спрямованих на врегулювання конфлікту.

Україна завжди виконувала всі свої міжнародні зобов'язання як активний контриб'ютор європейської та світової безпеки. Найбільш очевидним є внесок України у процес ядерного роззброєння, її відмова від третього за розміром ядерного арсеналу у світі. Цей крок у новітній історії був і залишається унікальним: Україна сприяла підвищенню безпеки у світі, відвівши людство на кілька кроків назад від ядерної катастрофи.

Здійснивши цей крок, Україна діяла також відповідно до цілей і завдань ООН як організації, що становить універсальний механізм із контролю над озброєнням. Однак, як відомо, надані згідно з Будапештським меморандумом в обмін на крок України гарантії провідних ядерних держав не спрацювали. Дії РФ та заяви російських офіційних представників свідчать, що РФ свідомо порушила свої зобов'язання, сформульовані в меморандумі, а інші країни-гаранти не змогли запобігти порушенню територіальної цілісності України та агресії Росії на сході нашої держави.

Міжнародно-правові безпекові гарантії, зафіксовані в низці міжнародних угод, було зруйновано Росією, натомість зобов'язань щодо колективного захисту територіальної цілісності й суверенітету України міжнародні організації перед нашою країною не мають. Ситуацію ускладнює й те, що РФ, попри очевидні докази участі в конфлікті на Донбасі, досі не визнає себе його стороною. У цьому контексті будь-які дії міжнародних безпекових інституцій, спрямовані на руйнування фальшивої неучасті РФ, є виявом практичної підтримки України.

Впливовою міжнародною організацією, що традиційно опікується вирішенням спірних питань, потенційних та заморожених конфліктів у Європі, вважається **ОБСЄ** як форум для обговорення проблемних питань, що можуть виникати між державами-учасницями. ОБСЄ, створена для подолання конфронтації часів холодної війни, може виконувати досить позитивну функцію в стримуванні агресивних дій за допомогою спостережних місій у зоні конфлікту й донесення до світової спільноти правдивої інформації про реальний стан речей. Також організація може виступати в ролі арбітра під час урегулювання конфліктів. Проте нинішня ситуація та оцінка потенціалу ОБСЄ й ефективності цієї структури не є однозначними.

Системна криза в ОБСЄ у зв'язку із суперечностями в позиціях між РФ та низкою інших країн-членів починаючи з 2003 р. істотно позначилася на ефективності діяльності організації у воєнно-політичному вимірі. Так, РФ неодноразово демонструвала небажання виконувати вимоги ОБСЄ, зокрема щодо виведення російських військ із Грузії та Придністров'я відповідно до Стамбульських домовленостей 1999 р., звинувачуючи організацію у використанні «практики подвійних стандартів» та «небажанні враховувати реалії й особливості окремих держав» та погрожуючи вийти з числа її учасників.

Російське розуміння воєнно-політичного виміру міжнародної безпеки ще перебуває

в полоні старих стереотипів мислення, згідно з якими військово-політична діяльність є особливою сферою, відокремленою від гуманітарних питань. Фактично для російських політиків «захист населення» – це інформаційне гасло для прикриття агресивних військових дій. На думку російського президента, військові мають прикриватися цивільним населенням, як «живим щитом». На Заході, навпаки, домінує позиція, за якою використання військової сили має бути підпорядкованим цілям захисту прав людини, слугувати цінностям свободи та демократії, задля чого можуть бути здійснені в разі потреби і т.зв. гуманітарні інтервенції.

Із липня 2007 р. РФ наклала односторонній мораторій на виконання Договору про звичайні збройні сили в Європі (ДЗЗСЄ), що фактично призвело до ліквідації найбільш дієвого механізму контролю над звичайними озброєннями у Європі. Наразі консенсусу щодо вирішення цього питання не досягнуто. Відсутність такого контролю сприяла успіху російської агресії в Криму та зосередженню численних угруповань російських військ на східних кордонах України.

Окремі держави, що регулярно є об'єктом зауважень з боку ОБСЄ (насамперед РФ, Білорусь та деякі інші країни пострадянського простору), взагалі демонструють політику ігнорування, протидії та міжнародного знецінення цієї структури. У розрізі можливостей інтернаціоналізації врегулювання конфліктів ОБСЄ також має низький потенціал.

Представниками ОБСЄ провадиться політика спостереження, зауважень і рекомендацій, що все ж не має серйозних наслідків для успішного вирішення проблем. Істотні зміни в ефективності діяльності ОБСЄ можливі лише за умови докорінної реструктуризації цієї організації, розширення її мандату, суттєвої підтримки з боку ключових міжнародних гравців та інших організацій/структур.

Співпраця України з ОБСЄ завжди була активною, у 2013 р. Україна головувала в цій організації, однак унаслідок несприятливої внутрішньополітичної ситуації та революційних подій зими 2013–2014 рр. поставлені під час головування цілі не вдалося виконати в повному обсязі.

Розуміючи складнощі й суперечності в діяльності ОБСЄ, для України, втім, можна сформулювати кілька важливих позицій стратегічного характеру, що мають бути також враховані під час формування зовнішньої регіональної політики держави, політики Чорноморського партнерства та інтеграції, розвитку регіональних

і міждержавних відносин, позиціонування в процесах урегулювання конфліктів.

ОБСЄ, що надіслала в Україну спеціальну моніторингову місію для контролю за виконанням мирних Мінських домовленостей, відіграє велику роль у врегулюванні збройного конфлікту на сході України. Парламентська асамблея Ради Європи ухвалила спеціальну резолюцію, в якій визнала наявність регулярних російських військ в Україні та вказала на незаконність анексії Криму.

Російська агресія проти України, що розпочалася в березні 2014 р., підірвала ідею формування загальноєвропейської безпеки, на якій побудована ОБСЄ, а також звела нанівець, практично обнулила одне з головних досягнень, що було покладено у фундамент ОБСЄ, – йдеться про підписання 1 серпня 1975 р. Заключного акта Гельсінських угод, у якому задекларовано такі міжнародні принципи, як повага до суверенітету, відмова від використання сили або погрози силою, визнання непорушності кордонів і територіальної цілісності держав, мирне врегулювання суперечностей, невтручання у внутрішні справи, повага до прав і свобод людини, рівноправ'я країн та право народів розпоряджатися власною долею, співробітництво між державами, дотримання зобов'язань згідно з міжнародним правом.

Анексувавши Крим і здійснивши збройне проникнення на сході України, РФ порушила правові підстави існування ОБСЄ. На сьогодні представники ОБСЄ беруть активну участь у залагодженні конфлікту, досягненні миру в межах Мінських угод. На початку березня 2015 р. лідери Німеччини, Франції та РФ дійшли згоди щодо звернення до ОБСЄ стосовно надання допомоги в імплементації останніх домовленостей про припинення вогню.

Час, що минув від початку агресії Росії проти України, засвідчив **недостатню ефективність наявних міжнародних безпекових структур, їхні організаційні та функціональні вади**. Очевидною є їх неспроможність зупинити агресора, швидко поновити світовий порядок, заснований на принципах міжнародного права, повазі до державного суверенітету й непорушності кордонів. Характер руйнувань, заподіяний міжнародній безпековій системі внаслідок свавільних дій Росії, виявився надто значним, а можливості міжнародних безпекових організацій діяти у відповідь – обмеженими.

За цих умов передусім потрібно вибудувати **гнучку та диференційовану систему відносин України з ключовими міжнародними**

акторами, яка сприятиме стримуванню агресивних дій з боку РФ і посиленню ролі нашої держави на світовій арені. Одним з ефективних механізмів формування такої системи є стратегічне партнерство, потенціал якого досі залишається нерозкритим для нашої країни.

Система зовнішньополітичного партнерства нашої держави формується згідно з обраним Україною стратегічним курсом на модернізацію країни відповідно до сучасних викликів глобалізованого світу та згідно із завданням опору агресії. У низці випадків характер цих відносин може набувати життєво важливого значення для існування та розвитку нашої держави.

Випробування міцності стратегічних відносин відбувається в умовах поглиблення глобальної та регіональної конкуренції, загострення боротьби за ринки збуту, наростання негативних тенденцій у фінансовій сфері. Перерозподіл сил у світі, стрімкий розвиток нових глобальних потуг на тлі виявів рецесії в Європі та США створюють додаткові виклики для консолідації дій країн-партнерів і водночас породжують можливості для створення нових конфігурацій міжнародного партнерства.

Відносини України зі своїми стратегічними партнерами становлять одну з ключових засад її зовнішньополітичної діяльності. Вхідження України в систему стратегічних відносин із провідними державами світу засвідчує значущість нашої країни як міжнародного актора. Водночас пріоритетним завданням для неї є доведення власної спроможності бути ефективним партнером, адекватно долучаючись до схеми розподілу функцій у системі міжнародних відносин та безпеки. Однак **на сьогодні головним завданням механізмів стратегічного партнерства є міжнародна допомога Україні у протистоянні основній загрозі національній безпеці – російській агресії**.

Разом зі зміцненням відносин у межах існуючих структур Україні доцільно ініціювати створення тимчасових союзів, що складатимуться з країн, найбільш вразливих до порушень у системі міжнародного права. Перевага таких гнучких угруповань держав полягає в тому, що вони можуть створюватися швидко під вирішення тих або інших конкретних завдань. Україна може розраховувати на своїх природних союзників, до яких на сьогодні, можна сподіватися, належать Польща та країни Балтії, здобувати більш вагому підтримку низки впливових європейських держав, насамперед Німеччини, Франції, Великої Британії, а також діяти у трансатлантичному вимірі,

спираючись на своїх стратегічних партнерів США й Канаду.

Розвиток відносин стратегічного партнерства України з Польщею, Румунією, Туреччиною та низкою інших країн є принциповим для забезпечення стабільності в Центральній і Східній Європі та Чорноморському регіоні. Підстави для спільного протистояння новітнім загрозам, спричиненим російською агресією, існують у Грузії та Молдові, суверенітет яких також порушений і які так само мають угоди про асоціацію з ЄС.

Крім того, Україні важливо діяти в напрямі зміцнення відносин із тими державами СНД, які насправді не поділяють агресивної поведінки РФ і можуть за певних умов підтримати нашу державу. Такі країни, як Білорусь і Казахстан, що мають на своїй території численні анклавні російськомовних громадян, уже занепокоєні непередбачуваною поведінкою свого декларованого союзника.

У питаннях протидії агресії Україна прагне спиратися на наявні домовленості зі **Сполученими Штатами Америки**, зокрема на Хартію стратегічного партнерства, та повною мірою використовувати інструменти для інтенсифікації міждержавного діалогу, активно пропонувати нові напрями співпраці, що мають на меті залучення України до глобальних процесів на правах повноправного актора.

Стратегічний формат двосторонніх відносин України та США започатковано Спільною заявою президентів від 4 квітня 2005 р. і надалі зафіксовано в *Хартії про стратегічне партнерство* від 19 грудня 2008 р. Цей документ закріпив принципи двосторонніх відносин, підтвердив важливість гарантій безпеки України від 1994 р. і визначив способи посилення співпраці у сферах оборони та безпеки, зокрема енергетики, економіки й торгівлі, демократії, контактів між людьми та культурних обмінів, а також містив положення щодо реалізації програми посиленого безпекового співробітництва.

У зв'язку зі стрімкими змінами глобальної геополітичної обстановки протягом останнього десятиліття США корегують свій зовнішньополітичний курс на користь домовленостей та багатосторонніх компромісів з питань міжнародної безпеки і стабільності, намагаючись відмовитися від політики домінування та протистояння з іншими ключовими світовими гравцями.

США поважають право української держави на самостійний вибір системи забезпечення своєї національної безпеки. Водночас

у ставленні до України США враховують позицію Росії як потужної ядерної держави з небезпечною реваншистською політикою, що іноді може означати певне зниження рівня американської підтримки української зовнішньополітичної стратегії.

Сенс входження України до колективних структур безпеки на Європейському континенті полягає в тому, щоб мати можливість виступати в ролі активного учасника європейської безпеки та мати реальні безпекові гарантії. Україні важливо реагувати на ерозію міжнародно-правових механізмів забезпечення безпеки та відсутність надійних гарантій міжнародної безпеки нашої держави, що поставило її в ситуацію «вакууму» безпеки. Водночас, як засвідчила російська агресія проти України, надії на дієвість «буферних зон» у Європі, сформованих з країн пострадянського простору, виявилися примарними.

Європейському простору необхідний ефективний міжнародний контроль за виконанням уже досягнутих угод у сфері безпеки, чіткі домовленості щодо заходів забезпечення безпеки та передусім щодо заходів з підвищення рівня довіри між усіма країнами європейського простору, незалежно від їх входження в певні оборонні об'єднання.

Однак дії Росії проти України засвідчили, що ситуація розвивається в протилежному, деструктивному напрямі. Якщо незмінність основних принципів і механізмів забезпечення європейської безпеки вдасться зберегти, єдиним реальним варіантом має стати реформування та вдосконалення існуючих інститутів. Проте не можна виключати, що *за умови негативного розвитку подій в Україні й ескалації воєнних дій з боку Росії безпекові інститути в Європі та світі зазнають радикальних перетворень*.

У визначенні стратегічного зовнішньополітичного курсу важливо взяти до уваги зміни, що відбулися в змістовому наповненні пріоритетного напрямку зовнішньої політики – європейської інтеграції. Європейська інтеграція залишається безумовним зовнішньополітичним пріоритетом, однак маємо усвідомити, що за останній час радикально змінився і зовнішній, і внутрішній контекст для його реалізації.

Конкретні практичні завдання, спрямовані на інтегрування з європейськими та євроатлантичними структурами, набули для України життєво важливого значення. Однією з ключових цілей зовнішньої політики України на цьому напрямі відтепер є забезпечення стабільної

підтримки з боку ЄС у реалізації положень, передбачених Угодою про асоціацію.

Замість політики балансування між Заходом та Росією *імперативом зовнішньої політики України стає вимога здобути максимальну підтримку Заходу в протистоянні російській агресії.*

На перешкоді цьому стоїть низка ризиків як внутрішнього й зовнішнього характеру. Поміж внутрішніх ризиків варто назвати високий рівень корупції та слабкість демократичних інституцій, для подолання яких необхідна реалізація передбачених реформ. Тут багато залежить від політичної волі керівництва держави та міжнародної допомоги, яка своєю чергою залежить від рівня довіри міжнародної спільноти. Що ж стосується зовнішніх ризиків, то їх подолання залежить від значної кількості чинників, більшість із яких є слабо контрольованими.

Досягнута єдність членів ЄС щодо санкцій проти Росії, солідарна підтримка України могли б виявитися важливими чинниками зміцнення єдності всередині цього інтеграційного об'єднання, кроком на шляху формування реальної спільної зовнішньої політики ЄС, підтвердженням того, що Європа здатна говорити «одним голосом». Однак національно-еготистичні економічні інтереси, тиск Росії на окремі країни ЄС роблять досягнутий консенсус досить крихким. Прихильники політики умиротворення агресора мають значний вплив на ухвалення рішень в ЄС.

Відхід від єдності позиції щодо України залишається можливим. Поступове зняття санкцій з Росії, якого прагнуть окремі країни ЄС, по суті, означало б фактичне погодження з боку ЄС із фактом порушення територіальної цілісності нашої держави внаслідок російської агресії. Можлива «відмова від України», безумовно, матиме для ЄС негативні наслідки у вигляді посилення кризових процесів усередині ЄС та досить виразних відцентрових тенденцій, що призведе до зменшення привабливості Європейського Союзу як центру інтеграційного тяжіння.

У разі масштабної військової ескалації на сході України та поширення бойових дій на країни ЄС сценарій розвитку подій є набагато більш негативним. Це означало б фактичне припинення Європейського проекту, оскільки одним із засадничих принципів ЄС і метою його існування є унеможливлення повторення війни на Європейському континенті.

Негативний вплив на реалізацію українського курсу має відмова з боку ЄС визнати

європейську перспективу України. Україна заплатила і продовжує платити за здійснений європейський вибір надто високу ціну – ціну людських життів, кількість яких постійно зростає. В українському суспільстві може розпочатися зростання настроїв розчарування щодо позиції ЄС.

Досвід Туреччини як країни, що надто довго плекала європейські прагнення, при цьому маючи, на відміну від України, формальну перспективу членства, свідчить, що в разі відсутності видимих успіхів на шляху європейської інтеграції справа може дійти до зниження значущості загальнодемократичних цінностей на користь ідеї національної окремішності.

При цьому варто враховувати, що мета набуття членства України в ЄС є довгостроковою, а можливі зміни в Євросоюзі на тлі загальної невизначеності міжнародного порядку не дозволяють на сьогодні чітко визначити майбутній вигляд реалізації Європейського проекту.

На сучасному етапі головним завданням євроінтеграційного курсу України є виконання положень Угоди про асоціацію Україна – ЄС за неухильного збереження орієнтації на демократичні цінності й розбудову демократичних інститутів держави. Ця угода, включно з передбаченою нею зоною вільної торгівлі, забезпечує перехід відносин України з ЄС на принципово новий рівень, уможливорює значну інтенсифікацію торговельних, політичних, соціальних, культурних зв'язків, а також активізацію та поглиблення співробітництва у сфері безпеки. Угода про асоціацію передбачає можливість часткової інтеграції України з безпековими структурами ЄС, що може не тільки підвищити рівень національної безпеки, а й надати позитивну динаміку розвитку безпекового сектору.

За останнє десятиліття ЄС спромігся суттєво розвинути свій військовий складник як важливу ланку ЄПВО. Зокрема, створення і розвиток військових контингентів дозволили Євросоюзу взяти на себе виконання миротворчих місій і на Європейському континенті, і поза його межами. Україна завжди демонструвала готовність брати участь у заходах ЄС з урегулювання криз, наша держава була безпосереднім учасником поліцейських місій ЄС у Республіці Македонія і в Боснії та Герцеговині. Однак, хоча Україна вже протягом тривалого часу є **надійним партнером ЄС у безпековому співробітництві**, коли постало питання про можливість надання допомоги нашій країні в урегулюванні ситуації на Донбасі в межах поліцейської місії ЄС, на шляху цього виникли значні перешкоди, які поки що не вдається подолати.

Визнання Євросоюзом важливості участі України у формуванні європейської безпеки може і має бути використаним як суттєвий важіль просування українських національних інтересів у відносинах з ЄС.

Спільним стратегічним інтересом для України та ЄС є *енергетична безпека*. Виступаючи імпортерами енергоносіїв, Україна та Євросоюз спільно зацікавлені в надійному й безпечному постачанні енергоресурсів. Нагально необхідним є пришвидшення здійснення реформ в українському газовому секторі та збереження Україною своєї ключової транзитної ролі в Європі. Роль України в забезпеченні енергетичної безпеки в Європі посилює її вагу як контриб'ютора безпеки на Європейському континенті. Крім цього, Україна як потужний транзитер енергоресурсів має всі підстави для закріплення своїх прав в Енергетичній хартії.

Пріоритетне спрямування на інтеграцію в структури ЄС має допомогти уникнути небезпеки розпорошення зовнішньополітичних зусиль, слугуючи своєрідним системно-організуючим чинником у складному просторі зв'язків України з міжнародним середовищем. Поступ у напрямі європейської інтеграції в перспективі забезпечить Україні реальну участь у міжнародних процесах ухвалення рішень, дасть можливість активно впливати на формування сприятливого для себе міжнародного безпечного середовища. Розширення економічних зв'язків із країнами ЄС, у т.ч. у спосіб створення поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, надаватиме Україні додаткові гарантії безпеки.

Невід'ємним складником євроінтеграційного процесу є **курс України на євроатлантичну інтеграцію**, який посилює й розширює політичну та економічну взаємодію з ЄС. Згідно зі Стратегією національної безпеки, *«виходячи з довгострокової цілі приєднання до загальноєвропейської системи безпеки, основу якої складає НАТО, Україна поглиблюватиме співробітництво з Альянсом з метою досягнення критеріїв, необхідних для набуття членства у цій організації»*.

Співробітництво з НАТО в зовнішньополітичній сфері, спрямоване на спільну протидію безпечним викликам і загрозам, має на меті сприяти стабілізації безпечного середовища в Європі та світі й підтримати демократичні реформи в Україні. **Водночас питання можливого вступу України до Альянсу залишається невирішеним.**

Необхідно визнати, що офіційно зафіксований 2010 р. позаблоковий статус України, відмова від попереднього курсу на набуття членства

в НАТО не тільки значно послали вразливість країни перед внутрішніми та зовнішніми загрозами, а й сприяли підризу довіри з боку наших партнерів країн – членів НАТО і з боку структур Північноатлантичного альянсу. І хоча після Революції гідності та обрання нової влади курс на позаблоковість було законно скасовано, однак це не призвело і не могло призвести до автоматичного відновлення довіри. Це стало додатковим чинником, що ускладнює процес євроатлантичної інтеграції нашої країни.

Відмовившись від позаблокового курсу, Україна отримала визнання наявності в неї *євроатлантичних прагнень*, проте для постановки питання про перспективу вступу маємо, крім негативного впливу підірваної довіри, вкрай несприятливий зовнішньополітичний контекст. До того ж завдання досягнення сумісності із силами Альянсу потребує часу і значних зусиль для його виконання.

На сьогодні з метою реалізації курсу на євроатлантичну інтеграцію доцільно врахувати досвід посилення взаємодії з НАТО таких нейтральних країн – членів ЄС, як Швеція та Фінляндія. Перебуваючи разом із країнами Балтії (які є членами НАТО) ледь у не найбільш вразливій позиції з погляду ризику можливої військової загрози з боку Росії і не підпадаючи як нейтральні країни під дію статті 5 Вашингтонського договору про гарантії колективної оборони в разі агресії, Швеція та Фінляндія значно зміцнили відносини особливого партнерства з НАТО. На саміті Альянсу в Уельсі (вересень 2014 р.) із цими країнами було підписано угоди про військову і цивільну підтримку НАТО в разі загроз безпеці, катастроф тощо (*Host-Nation Support*); ці угоди уможливають здійснення операцій Альянсу за межами колективних безпекових зобов'язань статті 5. Важливо, що в разі неможливості за тих чи інших обставин укладання угод типу *HNS* (а Фінляндія вела переговори про цю угоду протягом 10 років) існують інші, більш гнучкі формати взаємодії для посилення партнерства.

Затверджена Указом Президента Річна національна програма співробітництва Україна – НАТО на 2015 рік передбачає певні заходи в цьому напрямі (опрацювання «питання щодо укладання поглибленої Угоди між Україною та Організацією Північноатлантичного договору у сфері безпеки» тощо), що доцільно здійснювати з урахуванням досвіду угод *HNS* зі Швецією та Фінляндією.

За час протистояння російській агресії в Україні сформувалася боекватна армія, хоча цей чинник, здається, ще не повною мірою

усвідомлений нашими західними партнерами. Це посилює подальшу роль України як кон-триб'ютора безпеки в Європі.

Варто очікувати, що *в разі успішного протистояння російській загрозі і стримування та обмеження реваншистських намірів Кремля Північноатлантичний альянс згодом повернеться до питання членства України в НАТО*. Хоча не можна цілковито виключати, що Захід може обрати щодо Росії відому з часів холодної війни стратегію мирного співіснування, що означало б фактичну згоду на право мати «зони впливу», яке відстоює РФ. Водночас у такому разі рівень довіри до надійності НАТО був би значно підірваний, і його роль у підтримці безпекового середовища зменшилася б. Для України (а також для Грузії) такий перебіг подій означав би неможливість набуття членства в Альянсі.

Нагадаємо, що Північноатлантичний альянс позиціонує себе як союз, заснований на спільних інтересах і спільних цінностях. І хоча досягнення критеріїв членства ще попереду, однак головних загальних передумов для вступу наша держава вже досягла – безперечно, маємо з НАТО спільні інтереси в захисті безпеки в Європі й водночас довели, що сповідуємо із членами Альянсу спільні демократичні цінності.

На сьогодні Україна активно використовує формат стратегічного партнерства у відносинах із НАТО. В умовах російської агресії Альянс надає допомогу Україні в модернізації її системи оборони та безпеки на основі сучасних технологій, комунікацій і менеджменту, бере активну участь у забезпеченні дієвої міжнародної підтримки України.

Зважаючи на провідну роль Північноатлантичного альянсу в сучасній системі безпеки на Європейському континенті, Україна виходить з необхідності всебічного поглиблення відносин особливого партнерства з НАТО на засадах, визначених у Хартії про особливе партнерство та інших документах.

Посилення присутності структур НАТО на території країн Східної Європи, створення сил швидкого реагування та інші подібні заходи не тільки зміцнюють оборонні можливості Альянсу, а й працюють на стримування агресора, перешкоджаючи масштабній ескалації на сході України.

Політична та військова співпраця з Альянсом є для України життєво необхідною. Нинішня спрямованість НАТО на захист своїх кордонів у східній Європі створює для України надзвичайно важливий шанс для приєднання до

діяльності Альянсу, розвитку секторальної співпраці з Польщею та країнами Балтії.

Процес інтеграції в НАТО в умовах російської агресії та збройного конфлікту на сході України сприятливо впливає на формування «гнучких альянсів», постійних або тимчасових систем партнерства на рівні союзницьких відносин із державами, зацікавленими у протидії спільним загрозам.

Поряд із воєнними Україні необхідно запропонувати й узгодити з Альянсом заходи з енергетичної, економічної та інформаційної безпеки. Доцільно окремо поставити питання про заходи протистояння дипломатичній агресії Росії, відмову від нав'язуваного Росією політичного порядку денного для України у спосіб підготовки чітко сформульованих із позиції України питань, що підлягають обговоренню в дипломатичному вимірі врегулювання ситуації. Йдеться про потребу сформулювати власні вимоги, сфокусовані довкола проблеми збереження національного суверенітету і принципів зовнішньої політики нашої держави.

Спільно з НАТО Україні доцільно працювати на формування сприятливого інформаційного середовища та міжнародної системи протидії інформаційній агресії, протидії дезінформації з боку країни-агресора та викривленню реальної картини подій у світових ЗМІ й комунікаційних мережах.

Україна має працювати над інтеграцією оборонного й безпекового потенціалу української держави в існуючу систему колективної безпеки – європейської і трансатлантичної, що має надалі завершитися входженням в оборонну систему євроатлантичну спільноту.

Однак мета приєднання до загальноєвропейської системи безпеки є довгостроковою. На сьогодні, попри позитивні рішення НАТО, який неодноразово декларував перспективу майбутнього вступу України в Альянс, цілком реальним залишається можливе **вилучення України з активної участі в системі колективної європейської та євроатлантичної безпеки** в умовах зволікання з приєднанням України до ПДЧ та відсутності графіка кроків, спрямованих на досягнення критеріїв членства в Альянсі. Відносини з ЄС, що не передбачають перспективи членства України, також принципово обмежують можливості участі України в нових безпекових структурах Європейського Союзу.

Враховуючи конфронтаційний характер, якого набули відносини України з РФ, у близькій перспективі урегулювання напруженої ситуації на **євразійському напрямі**

надовго залишатиметься пріоритетним вектором української зовнішньої політики. Євразійська політика України має на увазі держави існуючого Митного союзу та проголошеного майбутнього Євразійського Союзу. Вона повною мірою ризикне відповідно до розвитку відносин з тією або іншою державою, але враховує їх геополітичну прив'язку до інтересів Москви, тобто певну несаможиттєвість їх зовнішньої політики.

У контексті російської геостратегії Україна мала б увійти в інтеграційне формування на пострадянському просторі під домінуванням Росії, що суперечить стратегічному курсу Української держави на європейську інтеграцію, який є умовою збереження незалежності й суверенітету, динамічного і поступального розвитку країни.

Цивілізовані рівноправні відносини України з Російською Федерацією могли стати одним із вагомих чинників європейської стабільності й безпеки. Але це можливо лише за умов позбавлення останньою власних імперських амбіцій та агресивних намірів щодо сусідніх пострадянських держав. Російська позиція і розв'язання агресивних дій проти України на сьогодні практично унеможливають стратегічний формат відносин з РФ, а отже, Україна вимушена будувати їх відповідно до політичної ситуації та кон'юнктури міжнародного політичного процесу.

Унаслідок російської агресії декларовані відносини стратегічного партнерства двох держав фактично перетворилися на **відносини стратегічного протистояння**, що вимагає переосмислення й оновлення усього комплексу українсько-російських відносин.

Відтоді як Україна та Росія обрали власні траєкторії суверенного розвитку, минуло понад два десятиріччя. Навіть за історичними мірками цього часу мало б вистачити для того, щоб не тільки унормувати взаємні міждержавні відносини, а й вийти на таку їх конструктивну модель, яка б дозволила максимально задіяти величезний потенціал співробітництва наших країн і народів. Модель відносин, побудована на визнанні суверенного статусу обох держав у межах існуючих кордонів, взаємної поваги до інтересів іншої сторони, була б більш життєздатною, ніж модель наростаючого протистояння.

Збереження діалогу й розбудова взаємовигідних рівноправних відносин із Російською Федерацією на основі поваги до принципів міжнародного права, суверенітету й національних інтересів обох сторін залишається пріоритетним завданням зовнішньої політики України,

проте реалізація цього завдання є справою майбутнього.

У відносинах з РФ, за умов збереження існуючого режиму, принциповим залишається ситуація стратегічного протистояння із цією країною і політика всебічної протидії агресії на всіх рівнях – воєнному, політичному, економічному, гуманітарному, інформаційному тощо.

Варто враховувати, що РФ має власне потужне лобі в низці європейських країн і використовує свої впливи для реалізації власних цілей щодо України. Фактично РФ практикує формування власних «гнучких альянсів» між країнами НАТО і ЄС, особливо під час ведення енергетичних та інформаційних війн.

Певною гарантією стримування агресивних дій з боку російської влади може бути переведення відносин у сферу прагматичну площину, позбавлену ідеологічно-ціннісних мотивів, тобто виключно на основу вигідного економічного співробітництва за різними напрямками. При цьому важливо сприяти поступовому зменшенню різних форм економічної залежності від агресора.

Системна криза українсько-російських відносин поставила на порядок денний необхідність опрацювання нових форматів подальшої взаємодії України з країнами *Співдружності незалежних держав*. Російська агресія унеможливує перебування України у складі інститутцій СНД як організації, що знаходиться під повним російським контролем і не виконує покладених на неї завдань. Отже, Україна має переводити відносини з країнами СНД переважно у двосторонній формат. Поміж країн – членів СНД ключовими для нас партнерами залишаються Білорусь і Казахстан.

Білорусь входить до п'ятірки найбільших торговельних партнерів України. Саме ця країна, попри її членство в спільній з РФ Союзній державі, Митному союзі, ОДКБ, стала медіатором у відновленні діалогу з Росією, фактично замороженого з початком російської агресії проти України. Це, а також чинник спільного кордону, історичної та культурної близькості робить Білорусь привілейованим партнером України в СНД. Для зміцнення відносин важливо вирішити суперечливі питання, зокрема про облаштування спільних ділянок українсько-білоруського кордону.

Водночас залежність від політики Кремля робить білоруську владу несаможиттєвою в низці складних для країни ситуацій. Зокрема, Білорусь не наважується піддати осуду брутальну анексію Криму та більшою мірою залучатися до моделей співробітництва

з європейськими країнами за програмами «Східного партнерства».

Казахстан є пріоритетним партнером України в пострадянському просторі й осердям її інтересів у Центральній Азії. Цьому сприяють взаємодоповнюваність індустріально-аграрних комплексів, спільні інтереси в аерокосмічній, видобувній, машинобудівній галузях, значна українська діаспора. У межах Митного союзу Казахстан демонструє певну автономність у зв'язках з Україною. Завдання України – зміцнювати ці тенденції з перспективою на майбутнє.

Більш гнучка позиція керівництва Білорусі й Казахстану, які, маючи подібні до

українських проблеми у відносинах з РФ, не схильні беззастережно підтримувати її агресивні дії проти України, відкриває більші можливості для розвитку ефективних двосторонніх політичних та економічних відносин.

Нинішня ситуація глибокої міжнародної кризи, попри серйозні ризики й загрози, містить також додаткові можливості. Оновлення зовнішньополітичної доктрини України на засадах модернізації та опору сприятиме перетворенню кризи на етап успішного розвитку нашої держави. В умовах протистояння російській агресії зовнішня політика України має охоплювати всю сукупність необхідних міжнародних зв'язків задля збереження єдності зовнішньополітичного курсу.